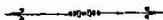

Հանձարէն փառաւորուած և մեր հայրերուն արիւնովը նուիրական եղած պիտի անցրինք ձեռք ձեռքերուն մէջ:

Սորվեցէք, ազաք, և բարի եղէք:

ԹԻՐԴՅ. Ը. ԱՐԻՍՏԱՆԵՆ ԲԱՍՏԱՆՏԻՆԵՆ

Շարայարեկի

ՈՒՍՈՒՄԵԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԻՆԵՐ

ՀԱՅԵԱԿԱՆ ԲԱՐԱՌԱՍՈՐՈՒԹԻՒՆ

Բ

ԲՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՋԱԿԱՅԻ ԲԱՐԲԱՌՈՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱՅԵԱԿԱՆ բարբառախօսութեամբ ուսումնասիրութիւններու առաջին հատորը կը կազմէր «Ասլանբէգի բարբառին քննութիւնը», որ մալս Բազմապէս հանդէսին մէջ իբր յօդուած և յետոյ առանձին գրքոյկով ալ հրատարակուեցաւ:

Յառաջ քան մոյմ հատորին հրատարակութիւնը մտադիր էի արդէմ շարունակել սոյլ տալիստութիւնը, և որչափ պարագաները կը ձեռնէին ինձ՝ ուրիշ բարբառներու վրայ եւս նոյնպիսի քննութիւններ պատրաստել և ընծայել հոյ լեզուարամութեամբ: Այն քաղցր ընդունելութիւնը ուսկայն, որ «Ազանբէգի բարբառին քննութիւնը» գտաւ ազգային և օտար հայազէտներու կողմէն, կրկնակի քաջախելութիւն մը եղաւ ինձ մոյմ ուսումնասիրութիւններու շարքն աւելի աշխուժով առաջ տանելու համար: Նրախտօք կը յիշեմ ասոնց մէջ քացի Բազմապէս պատ. խորագրութեան, իմ սեծամուն ուսուցչին քաւարօք. Meilletի և պրօֆ. Hübner-ի քաւարօք. Լաւերական խօսքերը, ազգային ամուսնի լե-

զուարթամ պր. Լիւթմ Մոսկրանցի ինձ ուղղեալ առանձնակնոմ մասնակները, նոյնպէս և մեր համըրածանօթ բանասէր — ազգագրագէտին պր. Գրիգոր Խալաթեանի գրութիւնները առ խմբագրութիւն Բազմապէս հանդէսի, որոնցմով մի քանի անգամներ իր հանդիմանում ու համակրանքը յայտնած էր մոյմ պատարարութեամբ խմբագրութեան՝ իմ պապիսի աշխատութեանց մասին: Հրապարակաւ դրուատեց Պօսոյ «Բիւրակն» հանդէսին խմբագրութեան (թիւ 23): Վիեննայի «Հանդէս Ամսօրեայ»ի պատարարութեան և ուսումնական խմբագրութիւնն եւս չլքացաւ խրախուսական երկտող մը դնել իր պատուական էջերուն մէջ (էջ 281):

Ներկայ երկրորդ հատորով կը ձրատարակեմ Սուգապէսի (Sugava) Հայոց բարբառին քննութիւնը. եւրոպայի մէկ ամիկնը՝ Աւստրիոյ Ռուսմանական սահմանագիտուն վրայ փոքր քաղաքի մը և ամուր շրջակայ գիւղերուն և քաղաքներուն մէջ ցրուած այն փոքրիկ հայ գաղթականութեան՝ որ բազմաթիւ և բազմազան մրցակից ժողովուրդներու, այն է՝ Գերման, Ռուսման, Ռուսթէն, Լեհ, Մաճար և հրեայ ցեղերուն մէջտեղ դարերէ ի վեր կանգուն և ամխառն կը մնայ լեզուով, կրօնով, սրտով և առտովն կենցաղով: Երէկ կարծես դեռ գաղթեցիմ Ամիէմ. վերցնող քաղաքակրթութեամբ առաջ բերած փոփոխութիւնները ամոնց ներքին և արտաքին կենսիքին մէջ, վերցնող Ռուսման և Գերման լեզուներուն իրրեւ կատարարական լեզու փոխ տուած բաւերը, և հաճա պիտի գտնես մոյմ այն Հայաւստանցի ընիկ հայը: Միայն Պօսոյ և այլ հայ գաղթականութեանց մէջ փոփոխութիւնն աւելի մեծ եղած է. սուգալիսոց լեզուն սոսնձէն աւելի մետ է միջոցը և մանեցոց լեզուին, իր պահած ցեղանկրիւթ և սանաւանը և տարին պարտաւստութեամբ, որ ուրիշ ամէն բարբառի մէջ կտրտուած է: Սուգալիսոց հակառակ իրենց հետաւորութեան Մայր Հայրնիկէն, ամխառն պատահած եմ բարոյական մարտութիւն, ընտանեկան բազմաթիւ սողորութիւններ և կրօնական լեզու Մայր Աթոռի հետ. իսկ հայ կնոջ տամտիկունութիւնն ու մարտութիւնը սուածի կարգ անցած է բոլոր շրջակայ օտար փոխլիշեալ ցեղերուն մէջ:

Էլ՝ ինքնին լալիտ ունեցալ ծանօթանալաւ պր. Կարապետ հայանանձն՝ սուգալիսոց ազգին և ուսեալ երեստարարին հետ՝ որ Սուգալիսոց հայ

ծողովուրդին կողմէն ուղարկուած էր Էջմիածին քահանայ ձեռնադրուելու համար: Վերադրեալ բոլոր տեղեկութիւնները առնուած են իրմէ. իր ձեռն պատրաստեցինք Յսեւ մերկայ աշխատութիւնը, գոր կ'ընծայենք հայ ուսումնականներուն: Պարոմ Կայմեան լինելով երեսմասնայ հասակի մէջ՝ մեր աշխատութիւնը կը մերկայացընէ: Մուշակացոց* միջին հասակի լեզուն. հմտագոյն (ծերերուն) լեզուն աւելի ամխառն էր ամշուշտ, ինչպէս որ նոյն ինքը պր. Կայմեան շատ ամգամ կը հաստատէր յայտնելով թէ այս ինչ այն ինչ ձեւը թէնս այսժ ցործածական է, քայց կը լսուի ծերոց բերմէն: Մատաղագոյն սեւրումը բոլորովին կորուսած է հարկաւ գամոնք:

Այս հատորին մէջ շնացած են դարմանել մախորդ աշխատութեանն ընդհանուր ուղղութեան մասին այն թերութիւնները, որոնց համար դիտողութիւններ եղած էին ինձ: Ուտացիս պր. Մէլլէ մախ բերածացի և ապա գրաւոր կերպով կը քննադատէր, թէ համեմատութեանն եզր առնուած էր առհասարակ մեր արդի հայերէնը, ինչ որ երբեմն ձախող մանապարհներու կ'առաջնորդէր. երկրորդ, իւրաքանչիւր ձայնական օրէնքի հանդէպ դրուած օրինակներու մուագութիւնը, որով շատ ամգամ չունենալով նոյն օրէնքին ազգած օրինակներուն ամբողջութիւնը, տկար կամ կիսատ գաղափար մը կը կազմուէր նոյն օրէնքին զօրութեան և ազդեցութեան մասին: մանաւանդ երկրորդական օրէնքներու համար պր. Մէլլէ կը պահանջէր, որ օրինակներն ամբողջական ըլլան: Նոյնպէս և պր. Լեւոն Մսերեան մասնատր մասնակով կը դիտէր, թէ գործածութեան առնուած հայ այբուբենին դէմ պարտաւոր էի զնել եւրոպական համագործները, որպէս զի տարտամ գաղափար մը չկազմուէր նոյն գրիւնուն հիման մասին. երրորդ, ընդհանրապէս աշխատութեան և մասնատրապէս գրքին վերջը դրուած ըմիկ հատուածոց համառոտութիւնը:

Իմ մերկայ երկրորդ հատորին մէջ ամբողջ այս թերութիւնները վերցուած են. իւրաքանչիւր բառի կամ ձեւի դէմ համեմատութեանն առնուած է մեր հիմ լեզուն, օրինակները ուղղաբար առատ, և հարկ եղած ժամանակ՝ այսինքն երկրորդական օրէնքներուն դէմ ամբողջական

են. նոյնպէս դրուած է եւրոպական համապատասխան այբուբեն, այն որ եւրոպացի մորագոյն լեզուաբաններ լրիւրուած են օտար լեզուներու տառադարձութեան համար. միտմզամայն և աշխատութեան վերջը դրուած հատուածը աւելի ընդարձակ է:

Այսու կը յուսամ՝ թէ լրացուցած պիտի լինի՝ յարգելի քննադատներու բարձրանքը:

Ի դիւրութիւն ըմթնեցողաց՝ գերմաներէն, ռումաներէն կամ օսմաներէն, և այլն, փոխառեալ բառերու դիմացն են դրուած է ամոնց հայերէն նշանակութիւնը:

Էջմիածին 1898, Նոյեմբ.

ՀՐԱՅԵԱՅ Ե. ԱՆԱԽԱՆԻՆ.

Մ Ա Ի Տ Ք

Սուշաւա (Suczawa) քաղաքը կը գտնուի Աւստրիոյ Բուշովինա (Bukowina) գաւառին արեւելեան ծայրը՝ Ռումանիոյ սահմանին վրայ, Սուշաւա գետին մօտ:

Բուշովինա գաւառին ընդհանուր բնակչաց թիւն է 800,000, որոնց մեծագոյն մասը Ռումին և Ռուսին. յետոյ կու գան Լեհները, Հրեաները, Մաճարները, Հայերը, Լիպովաններ (Lipowan), Գնչուներ, Մազուրներ (Mazur), և այլն: Բուշովինա գաւառին բնակչական Հայոց թիւը 1000ի չափ է, որոնցմէ 600ը կաթողիկէ, իսկ 400ը լուսաւորչական Հայեր:

Հայոց բնակած երկու գլխաւոր քաղաքներն են Սուշաւա (Suczawa) և Չէրնովիցա (Czernowitz). Սուշաւա քաղաքին մէջ կան 200 լուսաւորչական և 80 կաթողիկէ Հայեր. Սուշաւայի բնդհանուր բնակչաց թիւն է 20,000. Չէրնովիցայի մէջ կան 400 կաթողիկէ և 25 լուսաւորչական Հայեր. Չէրնովիցայի բնդհանուր բնակչաց թիւն է 80,000.

Բաց ի Սուշաւայի և Չէրնովիցայի այս 700 Հայերէն, Ֆադաւա 300ը կը բնակին Հոմոր (Homor), Բադաուց (Radantz), Դորնա-Վատրա (Dorna-Watra), և Սոլկա (Solka) քաղաքները և ասոնց մերձակայ գիւղերը, Ինչպէս, Իլիշէշտ (Illischeschitz), Կոստինա (Kostina), Կաչիկա (Kaczika),

* Իժմ և ի Նախընթացս Սուշաւա և ոչ Սուշաւա: